

5. EKONOMICKÉ FUNGOVÁNÍ FARNOSTI

Příjmy faráře

Živobytí duchovních bývalo zajištěno velmi komplikovanými ekonomickými vztahy, o nichž musel farář z velké části vésti záznamy. Prostředky na živobytí jeho a jeho domácnosti mohly pocházet ze čtyř zdrojů:

1) Peněžité dávky – přicházely přibližně rovným dílem od patrona a farníků přes patronátní úřad. Patron však mohl svůj příspěvek částečně vyplácet ze zádušního jmění kostelů na svém panství. Situaci navíc komplikoval fakt, že vesnice náležící k jiným panstvím, ale patřící do sudějovské farnosti (Všesoky, Švábínov, dlouho také Rašovice, Netušil, Žandov a Pivnisko) odváděly přímou peněžitou dávkou duchovnímu, původně zavedenou na místo povinnosti štípaní dřeva. Ve filiálním kostele v Rašovicích, který byl připojen k Sudějovu až později od Solopisk pak zůstal zachován původní systém závazků s dávkami odvozenými od počtu odsloužených mší. Zvláštní kapitolou byl příspěvek na zaopatřovacího koně placený patronem ze zádušních jmění a představující podstatnou část příjmů (asi čtvrtinu).

2) Naturální dávky, tzv. deputát – ten byl z převážné části hrazen patronem a jeho hlavní složky představovaly dřevo, obilí a mléčné výrobky (více viz ukázka dotačního instrumentu na tomto panelu). Do roku 1852 (a částečně i poté) odváděli naturální dávky i farníci, a to oves (jako příspěvek na zaopatřovacího koně), máslo (tzv. lacticianie), vajíčka a koláče pro hosty na pouť.

3) Příjmy z obročí – obročím se myslely pozemky, popř. jiné požitky (nájmy) náležící k nějakému duchovnímu úřadu. U sudějovské fary nebylo žádné obročí jako takové, pouze byly k farnímu hospodářství přiděleny malé pozemky, které se nevykazovaly jako obročí, a zřejmě si farář také najímal některé pozemky ze záduší kostelů.

4) Příjmy za sloužení fundačních mší na úmysly dárce (více viz panel 2) a jiných úkonů (např. pohřby) – tzv. štolovné, podle toho, že se jednalo o obřady, při nichž měl kněz předepsáno nosit štólu.

Ekonomická realita v Sudějově

Reálné ekonomické poměry v Sudějově se často lišily od uzavřených smluv, např. se zachoval vzkaz P. Grigara pro jeho nástupce v duchu „podle smluv bys měl dostat..., ale dostaneš jen...“. Často se zaměňovaly míry, protože v Čechách té doby se souběžně používaly oficiální jednotné dolnorakouské i původní české zemské míry a navíc i v rámci stejné soustavy měly jednotlivé míry často rozdílný obsah (to platilo zejména o mírach dřeva). Podobná situace byla u peněz, v 19. století se v Čechách postupně souběžně používalo pět různých měn a záměny se samozřejmě děly směrem k nevhodnějším měnám.

Těžišťe příjmů kněze v Sudějově spočívaly v peněžítých a naturálních dávkách a farní hospodářství bilanci spíše jen vylepšovalo. Reálné příjmy z nadačních mší a dalších úkonů byly poměrně malé, protože podstatná část vybraných peněz šla na bohoslužebné potřeby, do záduší kostela a menší část ještě dalším zúčastněným (kostelníkovi, ministrantům, varhaníkovi atd.). Klíč, podle kterého se dělily prostředky, byl dokonce regulován zvláštním zákonem monarchie. Celkově byly příjmy sudějovských duchovních velmi nízké, o čemž svědčí i poznámky naznačující, že si nemohli dovolit ani zaopatřovací koně. Po povýšení na faru a po zavedení kongruy se jejich příjmy podle fází (daňových příznaků) pohybovaly okolo nejnižší hranice kongruy.

Intabulovaný dotační instrument lokálie Sudějov při sv. Anně na panství Pečky v Čáslavském kraji (Josef, svobodný pán z Löwenherz-Hrubý et Jelenj; 1847)

- tři měřice, tři měřičky dolnorakouské míry pšenice [cca 195 l]
- patnáct měřic dolnorakouské míry žita [cca 920 l]
- tři měřice dolnorakouské míry ječmene [cca 185 l]
- tři a čtvrt měřice, tři měřičky hrášku [cca 210 l]
- šest sudů, dvě vědra piva [cca 1560 l]
- čtyřicet šest liber másla [cca 26 kg]
- dvacet sedm liber syra [cca 15 kg]
- padesát žejdlíků soli [cca 23 kg]
- deset liber kaprů [cca 5,5 kg]
- tři libry štik [cca 1,5 kg]
- osmnáct a tři čtvrtiny dolnorakouských sáhů [cca 75 m²] měkkého, pořezaného dřeva za vlastní odvoz, kterážto sáhová míra tři dolnorakouské lokty [cca 2,3 m] široká, tři dolnorakouské lokte [cca 2,3 m] vysoká s jedním polenem dvacet osm dolnorakouských palců [cca 75 cm] dlouhým obsahuje, a že dále stejnému lokalistovi nebo jeho nástupcům přenechávám doposud užívaná, v knize Fassl s č. top. [asi topografický, t.j. pozemku] 427 a 442 zapsaná dominikální pole o 2 jitrech a 1466 a 2/6 čtverečných sázích [cca 1,5 ha], potom s č. top. 410 a 428 popsané zahrady a louky o 1550 čtverečných sázích [cca 0,5 ha] k nezaplatitelnému užívání. Dále obdržel tento lokalista od vrchnosti ku svátku sv. Anny za hosty z řad duchovních za každou osobu jeden zlatý W.W. [pravděpodobně se jedná o Wiener Währung, t.j. vídeňské měny] a za každého koně hostů 1 měřičku ovsu [cca 4 l], proti čemuž je povinen, nadále slavit od dřívějšíka doposud ujednané mše svaté v kostele sv. Anny, a (vide pag. 107) sice týdně dvě, střídavě za mrtvé a živé donátory a dobrodince.

Jak se dříve zajišťovala údržba kostelů

Historicky (do přijetí zákona č. 218/1948 Sb.) existovaly dva hlavní způsoby, jak zajistit prostředky pro údržbu kostelů, a to nadáním pozemků nebo kapitálu. Tento majetek a výnosy z něj tvořily tzv. zádušní jmění kostela. Nadání pozemky se dělo zejména ve středověku, kdy jedinou rozumnou dlouhodobou investicí byly pozemky a vztahy k lidem, kteří je obhospodařovali. Naopak v novověku už půda nepřinášela takové výnosy v porovnání s jinými činnostmi, do nichž bylo možné investovat, a tak již v době baroka bylo snazší i efektivnější nadat kostel kapitálem uloženým u státního či privátního fondu. Po prodělání několika finančních krizí už nás dnes ani nenapadne, že to byla celkem jistá investice. Vzhledem k relativní absenci inflace u měn vázaných přímo na obsah drahého kovu v nich (jako např. tzv. konvenční měna v 18. a 1. pol. 19. stol. ve střední Evropě) představovaly garantované výnosy 2 % p.a. u veřejných a 5 % p.a. u soukromých fondů relevantní příjem. Zajistit v chudých vesnicích nájem zádušních pozemků sice nebylo těžké, ale výnosy z nájmu nebyly vysoké, a tak bylo třeba velkého množství pozemků (v případě Krsovic v 18. stol. přes 30 ha).

Zádušním jměním kostelů nenakládali duchovní, nýbrž patroni kostela (mohli být i rozdílní od patronů fary) a rozhodovali o jeho využívání (např. o tom, kdo bude nájemcem pozemků) a o využívání výnosů. Zákony a státními orgány (zejména c.k. okresním hejtmanstvím) pak byli patroni omezováni, aby nedocházelo k umenšování zádušního majetku a zpronevěřování výnosů z něj. V praxi však patroni často používali výnosy od jednoho kostela i na opravu jiných či na placení duchovních (obvykle s povolením zemských úřadů).

Taková situace existovala i ve farnosti Sudějov. Kromě farního kostela sv. Anny se zde nacházely ještě filiální kostely sv. Jana v Krsovicích a Nanebevzetí Panny Marie v Rašovicích. Oba dva byly ve středověku farními a byly dobře zajištěny pozemky i kapitálem. Naopak kostel sv. Anny disponoval jenom kapitálem, a to pouze cca v hodnotě budovy kostela po stu letech amortisace (filiální kostely měly cca pětinasobek této částky). Bez prostředků za pronájem návsi před kostelem pro stánkaře na pouti by výnosy zádušního jmění kostela sv. Anny nepokryly ani běžný provoz kostela. Opravy byly dlouhodobě placeny jednak z patronátních důchodů a potom zejména z výnosů záduší obou filiálních kostelů. Nevýhodou tohoto systému financování údržby kostelů byl problém se shromažďováním větších obnosů na rozsáhlejší rekonstrukce.

Po vzniku první republiky byla záduší zásadně postižena pozemkovou reformou. Sice nespádala do její známější části namířené proti velkostatkům, ale dotkl se jich Zákon ze dne 27. května 1919 o zajištění půdy drobným pachtýřům č. 318/1919 Sb., na jehož základě byly nuceně odprodány dlouhodobě (nejméně od roku 1901) pronajímané pozemky, a to sotva za polovinu tržní ceny. Velikost záduší se tak snížila na méně než polovinu, což vedlo k přibližně 20% výpadku příjmů.

Definitivně byl celý systém výslovně zrušen zrušením patronátního práva v rámci Zákona č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem. Hospodářská základna záduší pak byla zlikvidována jednak vyvlastněním pozemků a v roce 1952 měnovou reformou. Vzhledem k výslovnému přechodu patronátních závazků na stát by bylo lze očekávat, že stát by měl *de facto* automaticky proplácet faktury za opravu kostelů. Realita komunistické diktatury i dvaceti let sametové demokracie je však jiná.

Vyvazování sudějovských kolaturníků (farníků) z naturálních dávek v roce 1852

V souvislosti se zrušením roboty v roce 1848 bylo umožněno všem plátcům naturálních odvodů (včetně šlecht) se z nich vyplatit, což se realizovalo stanovením peněžité dávky, odpovídající dvanáctiletému průměru cen za danou komoditu (u stříbrné, tzv. konvenční měny neexistovala inflace). Některé vesnice (zejména bohaté Všesoky a Kralice) se domnívaly, že nemusí nic odvádět a podle toho k věci přistupovaly. O průběhu jednání zanechal záznam tehdejší lokalista P. Beran (původní pravopis zachován):

„Jakkoliv nížeapsaný tomu velice byl povděčen, že ty naturální dávky, které kollaturníci svému duchovnímu obyčejně nadmíru špatně odváděli, budou vyvazované, tak proto předce musí vyznati, že to pro něj, a snad pro mnohého jiného duchovního nebyla žádná radost, když této vyvazovací komisi musel být přítomen, ale ta největší žalost a zármutek. Při této komisi naučil se mnohého Jidáše znáti v celé jeho velikosti, o kterém se dříve domýšlel, že je jemu s tělem i duší oddán, a nabyt té přesvědčenosti, že to málo, co zde dávají, že to neradí dávají a že by nejrady nedávali nic, ačkoliv že si to v Sudějově duchovní, chodě vsude, k nemocným, na křesťanské cvičení a na služby Boží pěšky, při jeho malých příjmech a velkých pracech perně musí zasloužit.

Nížeapsaný však nepokládá to těmto sedláckům za tak velké zlé, že oni se tomuto vyvazování téměř na všech místech tak velice protivili, a to sice pro tu příčinu, poněvadž oni, nejsouce ještě na tak vysokém stupni vzdělanosti, jako se o nich roku 1848 myslelo, z něho nařízení, kterým vyvazování byli, by se k vyvazující komisi dostavili, že se totiž s nimi vyjednávatí bude, co vlastně svému duchovnímu dáti mají, přišli na tu dumněnku, že, když se s nimi teprve vyjednávatí má, co dáti mají, oni nemusejí ničeho dáti, a že, co se od nich až dotud žádalo a bralo, od nich nepatříčně žádalo a bralo.

Určitější nařízení, co dáti musejí, bylo by lépe oučinkovalo.“

J. Beran Loc.

Kdo byl patron kostela?

Ve středověku stavěla kostely šlechta a zajišťovala i živobytí pro k nim přináležející knězi. Za to si osobovala právo plně o nich rozhodovat. Postupem času se však vyvinulo tzv. patronátní právo, kdy se kostely staly majetkem církve, ale patronům – šlechticům, na jejichž panství se kostel nacházel – zůstaly mnohé jejich pravomoci a též závazky. V průběhu 18. stol. se pravomoci patronů ustálily na právu rozhodovat o obsazení fary, právu ovlivňovat rozsah duchovní péče a volně nakládat v rámci zákonných omezení s majetkem záduší (majetkem spojeným s konkrétními kostely, jehož výnos byl určen na jejich udržování). Za to však byl patron povinen zajišťovat finančně bohoslužby (svíčky, víno, hostie, plat varhanika a pod.). Z velké části (asi ze 2/3) také hradil příspěvek na živobytí duchovního. Mezi povinnostmi patrona rovněž patřila organizace oprav kostelů a far a pokud na ně nestačil majetek záduší či obročí (majetek, typicky pozemky, propůjčené knězi spolu s úřadem, farou), tak je musel uhradit ze svých důchodů.

Patron měl z právního pohledu zastupovat věřící při jednání se státními úřady a s biskupstvím, resp. příslušným biskupským vikářem. Ve skutečnosti se ale zájmy věřících a patrona mnohdy rozcházeły (např. proto, že se patroni často snažili přenést břemeno nákladů na jím poddané věřící nebo na záduší kostelů, protože všechny peníze pro duchovní tekly přes jejich rozpočet), a tak zájmy věřících mnohdy zastupovaly naopak státní úřady, popř. biskupství. Odpor patronů k účasti věřících na správě církevních záležitostí a majetku byl tak silný, že se jim dokonce podařilo zabránit vejiti v účinnost nařízení vyplývajících z č. XXX konkordátu z roku 1855, která toto měla umožňovat. Vztahy kněží (tzv. beneficiátů) a jejich patronů, resp. patronátních úředníků, také mohly vést k třenicím, ať už že se kněz zastal poddaných proti úředníkům, jindy že patron odmítal financovat opravy kostelů či fary, či že kněz neplnil dostatečně své povinnosti. Tyto spory byly až na výjimky nerovné a patroni si často mohli prosadit svoji vůli.

Posloupnost patronů kaple a poutního kostela sv. Anny v Sudějově:

1654 – 1696	Hanuš Bedřich hrabě z Trautmannsdorfu
1696 – 1713	František Adam hrabě z Trautmannsdorfu
1713 – 1734	Karel Jáchym říšský hrabě z Brédy
1734 – 1738	věřitelé hraběte z Brédy
1738 – 1754	Arcibiskupství pražské
1754 – 1763	Ignác, svobodný pán z Kochu
1763 – 1794	Gottfried, svobodný pán z Kochu
1794 – 1809	Leopold Hrubý, rytíř ze Schwanenheimu
1809 – 1860	Josef Richard Hrubý, svob. pán z Jelení a Löwenherz
1860 – 1895	Theodor Hrubý, svob. pán z Jelení a Löwenherz
1895 – 1942	Josef Hrubý, svob. pán z Jelení a Löwenherz
1945 – 1948	Jaromír Hrubý

Obř. 1:
Jaromír Hrubý
* 2. 11. 1922 Červené Pečky
† 18. 7. 2012 Moránský
Poslední patron fary a kostela sv. Anny v Sudějově. (foceno v roce 2007)